

Sveučilište u Zadru

Općina Novigrad

Knjižica sažetaka znanstvenog skupa

---

800 GODINA OD OBNOVE RIMSKE KULE I PRVOG SPOMENA IMENA NOVIGRAD U PISANIM IZVORIMA

Novigrad, 31. srpnja 2020.

**Knjižica sažetaka znanstvenog skupa
800 GODINA OD OBNOVE RIMSKE KULE I PRVOG SPOMENA
IMENA NOVIGRAD U PISANIM IZVORIMA**

Nakladnici

Sveučilište u Zadru
Općina Novigrad

Za nakladnike

Dijana Vican
Joso Klapan

Organizacijski odbor znanstvenog skupa

Ante Uglešić, predsjednik

Zlatko Begonja

Josip Faričić

Vjekoslav Jerolimov

Andrej Dujella

Slobodan Kaštela

Josip Lisac

Joso Klapan

Jadran Anzulović

Lovre Lučić, tajnik

Urednici

Ante Uglešić

Zlatko Begonja

Fotografije i plan na naslovnici

Željko Karavida

Đuro Griesbach

G. Juster, Novigrad 1708.

Medijski pokrovitelj

Jutarnjišt

Grafičko oblikovanje i prijelom

Grafikart d.o.o., Zadar

ISBN

Naklada

100 primjeraka

Nikica Karavida, 1941.

PROGRAM

Četvrtak, 30. srpnja 2020.

Knjižnica i čitaonica Novigrad

Izložba: *150 godina pošte u Novigradu (1870. – 2020.)*

Petak, 31. srpnja 2020.

Zavičajna zbirka Novigrad

09:00

Otvaranje skupa, pozdravni govor

---

1. DIO

Predsjeda:

Ante Uglešić

9:30

Željko Tomičić, Ivna Anzulović i Lovre Lučić:
Problem kontinuiteta između prapovijesti i srednjega vijeka na primjeru Novigrada i njegova prostora

9:45

Krešimir Regan:
Novigradske utvrde

10:00

Hrvoje Gračanin:
Izvori i historiografija o zatočenju kraljice Elizabete i njezine kćerke Marije u Novigradu

10:15

Ivana Anzulović:
Novigradska utvrda i njezini posjedi u srednjem vijeku

10:30

Karen-edis Barzman:
Prostorna povijest ranonovovjekovnog pograničnog područja: studija slučaja Novigrada u Mletačkoj Dalmaciji (16. – 18. st.)

10:45

Jadran Anzulović:
Novigrad na starim planovima i vedutama

PROGRAM

11:00

Predstavljanje prigodne poštanske marke

11:10

Stanka za osvježenje

---

2. DIO

Predsjeda:

Zlatko Begonja

11:25

Karla Gusar:
Glazirana keramika iz utvrde Fortica

11:40

Tomislav Aralica:
Zbirka povjesnog oružja obitelji Vlatković iz Novigrada

11:55

Mato Ilkić, Tomislav Aralica:
Bacačke i topovske kugle nađene u Novigradu

12:10

Domagoj Vidović:
O toponimu Novigrad

12:25

Kornelija Kuvač-Levačić:
Novigradska kula kao heterotopija krize i devijacije u romanu A. Šenoe Kletva

12:40

Rasprava

13:10

Zaključci skupa

13:45

Ručak za sudionike skupa

15:00

Obilazak Novigrada i odabranih lokacija na novigradskom području

G. Juster, 1708.

Željko TOMIČIĆ

Antuna Šoljana 3, Zagreb
e-adresa: ztomicic@iarh.hr

Ivana ANZULOVIĆ

Ferde Šišića 1, Zadar
e-adresa: ivnazulovic@gmail.com

Lovre LUČIĆ

Put Pudarice 15 k, Zadar
e-adresa: lovre.lucic.zd@gmail.com

PROBLEM KONTINUITETA IZMEĐU PRAPOVIJESTI I SREDNJEVA VIJEKA NA PRIMJERU NOVIGRADA I NJEGOVA PROSTORA

Priopćenje je s motrišta skupine arheologa usmjereni na razdoblja koja su prethodila prvom povijesnom spomenu Novigrada. To metodološki znači da je obuhvaćen širi geografski i povijesni prostor u središtu kojega se u uzastopnim slojevima tijekom prapovijesti, antike, ranoga i razvijenoga srednjovjekovlja rađao *genius loci* povijesnoga grada poznatog od 1220. g. kao *Castrum Novum*. Autori prate dostupne nepokretne i pokretne materijalne te toponomastičke tragove koji, uz povijesna vrela, svjedoče o dugotrajnu životu značajnog središta nastalog na izuzetnom geografskom položaju između Karinskog i Novigradskog mora u zaleđu tisućljetnog Zadra, poniklog na istočnom pročelju Jadrana. Povijesni podaci nisu dostačni da ocrtaju širu sliku promatranih prostora u središtu kojega su prepoznata arheološka svjedočanstva koja dokazuju naslućenu ali nedovoljno osvijetljenu stranicu prošlosti epohe u kojoj je središnja osoba istočnorimski car Justinijan I. (527.–565.). U toj epohi obilježenoj dugotrajnim ratovanjem s Istočnim Gotima, tj. u Justinianovoj rekonkvisti, rađa se diljem Sredozemlja, pa time i njegova najsjevernijeg zaljeva – Jadrana, jedinstveni krajobraz kojega obogaćuje profano i sakralno graditeljstvo. Naznake Justinianove epohe prepoznate su marom arheologa, povjesničara umjetnosti i u okolini Novigrada. Pojava utvrđenih položaja, tzv. kastra prepoznata je na širem prostoru od priobalja Velebita na sjeveru

i diljem Dalmacije, do arhipelaga na Jadranu. Raspored i koncentracija kastra Justinianove epohe dozvoljava mogućnost pretpostavljanja postojanja sličnog kastrona, tj. utvrde, i na prirodno zaštićenom mjestu koje će se u povijesnom vrelu prije 800 godina obilježiti kao *Castrum Novum*. Dakle, nakon toga tek pretpostavljenog kastrona iz epohe cara Justinijana I. naseljavaju se na promatranom prostoru početkom 7. st. trajno Slaveni i Hrvati. Baština hrvatskog ranog srednjovjekovlja otkrivena poglavito u okolini Novigrada, a sačuvana i u njegovojo lokalnoj muzejskoj zbirci, potvrda je da je taj prostor, poradi izuzetnih antropogenih činitelja, trajno naseljen i pretvoren u jedinstveni kulturni krajobraz koji će kontinuirano biti korišten do razvijenog, kasnog i novog vijeka te do naših dana koje osvješćuje osam stoljeća njegove slavne prošlosti. Taj je visoki jubilej jasna potvrda opravdanog zanimanja našeg naraštaja da na temelju usmjerenih međuznanstvenih istraživanja pribavi spoznaje o naslućenom Starigradu nastalom u dubinama prošlosti, koji je 1220. podario ojkonom Novigrad.

Krešimir REGAN

Leksikografski zavod Miroslav Krleža
Frankopanska 26, Zagreb
e-adresa: kresimir.regan@gmail.com

NOVIGRADSKIE UTVRDE

Pogubljenje ugarsko-hrvatske kraljice Elizabete Kotromanić u Novigradu sredinom siječnja 1387. godine od strane pristaša ugarsko-hrvatskog protukralja Ladislava Napuljskog praktički je »preko noći« pretvorio ovaj potpuno anoniman dalmatinski gradić u jedan od najspominjanijih europskih lokaliteta toga vremena. No od te tragične epizode, koju je književno obradio i August Šenoa u svom romanu Kletva, daleko je važnija činjenica da su kraljičini krvnici odabrali upravo Novigrad kao mjesto njezina sužanjstva zajedno s kćerkom Marijom, ugarsko-hrvatskom kraljicom i suprugom protukralja Sigismunda Luksemburgovca. A to ne bi bilo moguće da Novigrad u to vrijeme nije bio snažno utvrđen i dobro geostrateški pozicioniran na samoj granici srednjovjekovne Dalmacije i Hrvatske.

Od tog vremena novigradske su utvrde tijekom XV., XVI. i XVII. st. bile temeljito modernizirane u nekoliko navrata. Zahvaljujući sretnoj okolnosti da su one prije gotovo dva stoljeća ušle u posjed novigradske općine, koja ih je očuvala od uništenja, povjesna jezgra Novigrada jedna je od najbolje očuvanih srednjovjekovnih i novovjekovnih utvrđenih urbanih cjelina u Hrvatskoj. Glavni naglasak čitavom kompleksu daje velika utvrda Fortica, koja sa sjeverne strane nadvisuje naselje te ga s relativno uščuvanim sjevernim i istočnim gradskim bedemima čvrsto zatvara u jedinstvenu obrambenu cjelinu. Osim s kopnene strane, srednjovjekovni i novovjekovni Novigrad bio je utvrđen bedemom i s morske strane. Mada je on tijekom XVIII. i XIX. st. razgrađen ili uklopljen u pročelja kamenih kuća na novigradskoj rivi, njegov izgled poznat nam je iz nekoliko slikovnih izvora. Ti izvori nam također svjedoče o postojanju još jednog manjeg utvrđenog kompleksa u Novigradu, sagrađenog uz morski bedem tijekom osmansko-mletačkih ratova u XVI. st.

Hrvoje GRAČANIN

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu Ivana Lučića 3, Zagreb
e-adresa: hrvoje.gracanin@gmail.com

IZVORI I HISTORIOGRAFIJA O ZATOČENJU KRALJICE ELIZABETE I NJEZINE KĆERKE MARIJE U NOVIGRADU

Zarobljavanje ugarsko-hrvatskih kraljica Elizabete i Marije 1386. godine kod Gorjana u Slavoniji te njihovo zatočeništvo pod paskom vranskog priora Ivana Paližne jedan je od najdramatičnijih činova pobune hrvatsko-slavonskih velikaša uvriježeno u hrvatskom povjesništvu zvane protudvorski pokret. U tim događajima vidno mjesto zauzima i novigradska utvrda koja je bila konačno mjesto zatočeništva dviju kraljica i prizorište Elizabetine smrti. S obzirom na jubilarni povod, cilj je rada nanovo pretresti dostupne izvorne podatke i mišljenja iznesena poglavito u hrvatskoj historiografiji o okolnostima Elizabetina i Marijina prisilnog boravka u Novigradu, ponajprije u vezi s time kako onodobni izvori prikazuju zarobljeništvo kraljicâ i njegove posljedice, odnosno kakvo je bilo povjesničarsko tumačenje i recepcija tih zbivanja.

Ivana ANZULOVIĆ

Ferde Šišića 1, Zadar
e-adresa: ivnazulovic@gmail.com

NOVIGRADSKA UTVRDA I NJEZINI POSJEDI U SREDNJEM VIJEKU

Nedostaju nam pisani izvori koji bi mogli nešto više reći o ranijoj srednjovjekovnoj povijesti novigradske utvrde i područja koje joj je pripadalo. Naime, podatak o obnovi rimske utvrde 1220. na položaju današnje tvrđave u Novigradu koja je tada nazvana *Castrum novum* odnosno Novigrad, kao i onaj da je tu utvrdu 1282. iz temelja pregradio krbavski knez Grgur Kurjaković, kako bi se domogao posjeda na zadarskom području, donose pisci povijesti šireg zadarskog područja, napisanih od 17. do 19. st., ali bez navođenja izvora. Premda se ovi podatci ne mogu provjeriti, svakako ih treba uzeti u obzir i staviti u povjesni kontekst. Prema iznesenom postanak ove kasnije iz temelja izgrađene utvrde vezuje se uz knezove Krbavske. Njih i neki izvori prvoga reda iz 15. st. navode kao utemeljitelje utvrde Novigrad pod čijom su se jurisdikcijom nalazila mnoga sela (*comiti de Corbauia i quelli sono fundatori del castel de Nouigradi*). I pored toga i dalje ostaje upitno vrijeme nastanka ili obnove ranije utvrde, kao i ove druge te tko ih je izgradio i na čijem području, odnosno koje područje je u to vrijeme štitila ta utvrda. Naime, u stručnoj literaturijavlja se i mišljenje da je utvrda Novigrad izgrađena na području posjeda knezova Posedarskih od roda Gusića te da je Novigrad i njegovo uže područje nekoliko stoljeća bio dio toga posjeda. Čak se i navodi da je Grgur Krbavski izgradnjom utvrde na posedarskom posjedu postao knez Posedarski, a što zaista u izvorima nigdje ne stoji. Našom ubikacijom pojedinih točaka jugoistočnih granica posjeda iz privilegija knezovima Posedarskim dokazat će se da on nije obuhvaćao i Novigrad. Nešto kasniji povjesni izvori, oni s konca 13. i početka 14. st., premda i dalje oskudni, spominju pojedine posjede koje možemo vezati uz novigradsku utvrdu, kao i krbavskе knezove u prvom redu kneza Kurjaka.

To doznamo posredno ili izravno. Sredinom 14. st. spominje se područje srednjovjekovnog sela Doca (Pridraga, Novigrad) koje se nalazi u distriktu krbavskog kneza Grgura, pa možemo zaključiti da je Novigrad tada u rukama krbavskog kneza Grgura sina Kurjaka (1324.–1360.). Smatramo da Novigrad dolazi u ruke hrvatsko-ugarskog kralja Ludovika nakon 1358. g., nakon što je optužio Grgura Kurjakovića za naklonost prema Mletačkoj republici koja se tada morala odreći Dalmacije i njegovim zatvaranjem u grad Levu (današnje Levice u Slovačkoj) gdje je ostao do kraja života 1360. Ludovik tada konfiscira mnoge posjede (sela) koji su se nalazili pod novigradskom utvrdom i daje svojim pristašama koji postaju kraljevski vitezovi. Od druge polovice 14. st. Novigrad je ponovo u rukama Kurjakovića i to Budislava (sina Kurjaka i brata Grgura), odnosno njegovih sinova Butka i Tome. Izvorna građa od tada je bogatija i bolje sačuvana, u prvom redu su to zadarski bilježnički spisi i spisi zadarskog kaptola, pa tako od sredine 14., a osobito od konca toga stoljeća u njima nalazimo razne ugovore vezane za posjede u pojedinim selima koji su se nalazili pod jurisdikcijom utvrde Novigrad, novigradskog komitata, odnosno kasnije novigradskog distrikta. O povijesti ove srednjovjekovne utvrde pokušat ćemo nešto više reći analizom njezinih posjeda u prvom redu onih koji su popisani u zadarskom katastru iz 15. st. U tom katastru popisani su posjedi po pojedinim selima koji su se tada nalazili u vlasništvu novigradske utvrde (*castrum*), odnosno mletačke komore. U usporedbi s drugom arhivskom građom, a i po obvezama koje prema utvrdi imaju obrađivači posjeda u tim selima, u njima prepoznajemo dvije vrste posjeda, oni koji su nekada pripadali krbavskim knezovima Kurjakovićima te sela u kojima se nalaze ždrjebovi feudatara, a to su ona sela u kojima posjede imaju plemići novigradske utvrde. Upravo su to ona sela čiji predstavnici, plemići novigradskog distrikta, 1452. g. traže da se sačuvaju stari običaji koji su se u to vrijeme još održali u području novigradske utvrde.

Karen-edis BARZMAN

Art History Department, Associated Faculty, The Fernand Braudel Center, Fine Arts 220B, Binghamton University, Binghamton, NY 13902-6000, USA

PROSTORNA POVIJEST RANONOVOVJEKOVNOG POGRANIČNOG PODRUČJA: STUDIJA SLUČAJA NOVIGRADA U MLETAČKOJ DALMACIJI (16. – 18. ST.)

Od svih strateških područja Dalmatinske pokrajine [koji pripadaju] Vašem blaženstvu, nama je najpoželjniji (...) i pažnje najvrjedniji Novigrad. (...) Izoliran [u zaleđu] i gotovo posve okružen Turcima, (...) jedina je prepreka njihovim neprijateljskim spletkama [usmjerenim na osvajanje našeg teritorija] (...).

Dio izvješća koje je u svibnju 1620. godine u Veneciju poslao providur Alvise Zorzi

Citat A. Zorzija u samo nekoliko riječi ukazuje na to koliko su ranonovovjekovne države strahovale nad granicama, osobito onima koje su dijelile s carstvima s ekspanzivnom politikom. Predmet istraživanja je na temelju obuhvatne analize pisanoga i kartografskog arhivskog gradiva utvrditi prostorne transgresije– nekontrolirana i neovlaštena kretanja – na području Novigrada, utvrde u Mletačkoj Dalmaciji, na pograničnom prostoru koje je Serenissima dijelila s Osmanlijama. Kako bi stekli uvid u prostorne transgresije koje su se događale u ranonovovjekovnim naseljima i gradovima, znanstvenici često posežu za spisima građanskih i krivičnih parnika te tako produbljivo postojeće spoznaje o prostornim dimenzijama devijantnosti, bezvlašća, discipliniranja i kažnjavanja na razini pojedinca. U ovom je radu korištena arhivska građa koja se bavi teritorijalnim ustrojstvom te ukazuje na specifičnosti mjesta i utjelovljenog iskustva u pokrajinskim tranzitnim zonama. Ako se usmjerimo na anonimne, kolektivne aktere i posljedice nezakonitog tranzita, evidencije iz pokrajina vrijedan su izvor podataka o bitku u pograničnim područjima, mjestima koja su pod značajnim utjecajem krajolika.

Jure Šućur, 2015.

S obzirom na to da se Novigrad nalazi u unutrašnjosti, u blizini „nevjerničkog“ teritorija, a u isto je vrijeme spojen s Jadransom, stekao je status lučkog i kontinentalnog uporišta, zbog čega je, kao geoprostorni paradoks, bio ranjiv i s kopna i mora. Tako je Novigrad postao predmetom beskrajnih kalkulacija Mlečana koji su služili u raznim službama širom Dalmacije – generalnog providura Dalmacije (*Provveditore Generale di Dalmazia*), zapovjednika Jadrana (*Capitano in Golfo*), generalnog providura dalmatinske konjice (*Provveditore generale alla Cavalleria in Dalmazia*), providura za solane (*Provveditore sopra i sali in Istria e Dalmazia*), providura dalmatinskih naselja, gradova i tvrđava (zvanog *conte, podestà*, ili *provveditore*), a sindik je svakih pet do deset godina prikupljao demografske i fiskalne podatke o pokrajini. Stoga, postoji opsežna arhivska građa o Novigradu. To ga čini idealnim za studiju slučaja prostorne povijesti pograničnog grada, što nadilazi lokalnu povijest i biva modelom za mnoga druga jadranska i sredozemna pograničja.

Jadran ANZULoviĆ

Don Ante Oštřica 7, Novigrad
e-adresa: jadran.anzul@gmail.com

NOVIGRAD NA STARIM PLANOVIMA I VEDUTAMA

Novigrad je od tridesetih godina 16. st. pa nadalje prikazivan na suvremenim planovima i vedutama kao važna utvrda koja je smatrana jednom od ključeva obrane Zadra, na kojoj su zaustavljena turska osvajanja uz jadransku obalu prema zapadu. Zbog svoje neosvojivosti, mada je nakratko u Kandijskom ratu 1646. godine na svega devet mjeseci oslobođen od Turaka, u raznim evropskim izdanjima prikazivan je realno, ali i idealizirano kao legenda svojega vremena. 1618. godine izdana je bakropsna veduta Novigrada u Topografiji Georga Braunia koju je 1704. preuzeo Pierre Mortier. Na veduti je prikazano podgrađe i novigradska utvrda prije njene pregradnje. Značajna je veduta mletačke opsade Novigrada ing. Geronima Benaglie iz 1647. god. i vedute tvrđave ing. Martina Stierna iz 1660. te kartografa V. M. Coronellija iz 1688. godine. Na akvareliranoj veduti iz 1708. godine G. Juster, osim utvrđenju, jednaku pažnju posvećuje i stambenim dijelovima podgrađa, crkvama, kućama i okolnom krajoliku. Velik je broj nestvarnih i idealiziranih veduta Novigrada koje su izdavane da bi ga evropskoj javnosti prikazale kao malu i neosvojivu tvrđavu koja je gotovo punih 150 godina odolijevala turskim osvajanjima, a također i zbog važnosti i slave koju je u tom vremenu uživao Novigrad. Od poznatijih autora idealiziranu vedutu Novigrada objavio je Daniel Meisner u djelu *Thesaurus...* 1625. godine i Jacob von Sandart 1674. godine. 1690. idealiziranu vedutu Novigrada izradio je i J. Peters, najpoznatiji evropski grafičar toga doba.

Giangirolamo Sanmicheli 1539. godine izradio je nacrt novigradske utvrde, a fortifikacijski sustav Novigrada prikazan je na planu Malacreda Cesarea iz 1620. i Agostina Alberitija iz oko 1625. godine. Alberti prikazuje i Kaštel Banića smještena uz obalu koji je pojačavao taj sustav

obrane od Turaka. Na planu iz 1646. nepoznati autor prikazuje tursku opsadu Novigrada. Već spomenuti G. Juster na akvareliranom planu iz 1708. uz fortifikaciju prikazuje i položaje dviju novigradskih crkava s tlocrtima, a fortifikacijski sustav prikazuje i Antonio Ferari 1748. godine. Svi autori tih planova bili su vojni inženjeri u službi Mletačke Republike ili Austrijskog carstva. Iz 19. st. poznata je zavjetna slika – veduta Novigrada s brodolomom trabakula „Sv. Ante“ iz 1864. godine, crtež Novigrada iz 1886. engleskog arhitekta T. G. Jacksona objavljen u njegovom djelu *Dalmatia, the Quarnero and Istria...* i velika zidna slika – veduta Novigrada u „koriduru“, hodniku kuće Oštrić/Zekić nastala na prijelazu iz devetnaestog u dvadeseto stoljeće.

U radu se predstavljaju i drugi planovi i vedute Novigrada na crtežima, grafikama i slikama nastali od 16. do kraja 19. st.

Karla GUSAR

Odjel za arheologiju, Sveučilište u Zadru
Obala P. Krešimira IV. 2, Zadar
e-adresakgusar@unizd.hr

GLAZIRANA KERAMIKA IZ UTVRDE FORTICA

U radu se razmatraju arheološki nalazi glazirane keramike iz utvrde Fortica u Novigradu koji pripadaju razdobljima srednjeg i novog vijeka, a koji su većinom pronađeni prilikom konzervatorskih radova. Otkriveni glazirani materijal uistinu je brojan te su unutar njega zastupljeni nalazi kuhinjske i stolne keramike. Osim prema namjeni, nalazi se razlikuju i prema tehnologiji izrade i načinu ukrašavanja, tako da se unutar njih pojavljuju i razne vrste glazirane keramike. Nalazi obuhvaćaju jednostavnu olovno glaziranu keramiku (invertriatu), engobiranu keramiku i majoliku. Unutar svake pojedine vrste zastupljeni su i razni dekorativni stilovi. Najbrojniju kategoriju nalaza čine proizvodi radionica iz raznih regija Italije, no također su prisutni i oni koji potječu iz Španjolske. Sav do sada otkriveni materijal može se okvirno smjestiti u razdoblja razvijenog i kasnog srednjeg te ranog novog vijeka, odnosno od 13. do 18. stoljeća, što u potpunosti odgovara vremenu najintenzivnijeg života na prostoru utvrde Fortica.

Tomislav ARALICA

Zagrebačka 22, Sesvete

e-adresa: tomislav.aralica@fsb.hr

ZBIRKA POVIJESNOG ORUŽJA OBITELJI VLATKOVIĆ IZ NOVIGRADA

U novigradskoj obitelji Vlatković tijekom 19. i prve polovine 20. st. nalazila se značajna zbirka povijesnog oružja s predmetima od 16. do 19. st. Danas nije poznata njena sudbina i ne znamo gdje se nalaze pojedini primjerici, ali postoje neki tragovi o njenoj sudbini koji će se u članku izložiti. Ukratko će biti opisana povijest obitelji Vlatković.

Ostale su dvije fotografije na kojima su fotografirani primjerici oružja iz te zbirke i po kojima smo rekonstruirali njen osnovni sadržaj. Za sad smo identificirali 18 primjeraka povijesnog oružja iz te zbirke, te će oni biti potanko opisani u katalogu. O svakom primjerku bit će navedeni osnovni podatci, te njihova tipološka i vremenska identifikacija.

Najznačajniji su primjerici jedna rana venecijanska arkebuza s ranim mehanizmom na kolo s vanjskom oprugom i lancem iz oko 1530. godine, zatim hrvatsko-ugarske sablje i paloš iz 17. st., mačevi schiavone iz 17. st., turski oklop za ruke iz 16. st., hrvatsko-ugarski nadžak iz 16. st. i drugo. Sve to oružje je bilo cijelovito i u odličnom stanju sačuvanosti.

Mato ILKIĆ

Odjel za arheologiju, Sveučilište u Zadru

Obala P. Krešimira IV. 2, Zadar

e-adresa: milkic@unizd.hr

BACAČKE I TOPOVSKE KUGLE NAĐENE U NOVIGRADU

prilikom iskapanja kasnosrednjovjekovnog groblja južno od crkve svetog Šimuna u gradu Zadru, neposredno uz srednjovjekovna gradska vrata. Također i druge analogije, osobito one pronađene na tvrđavi Sokol u Konavlima i oko nje.

Drugu skupinu čine manje kamene kugle dimenzija između 24,7 mm i 4,5 mm, njih 67, koje su najvjerojatnije topovske kugle, ali one većih dimenzija, isto tako mogu biti projektili iz malih tarbuka zvanih mangona koje su koristili kao oružje ratnih brodova ali i kao tvrđavsko oružje. I mangoni se često spominju u dalmatinskim kasnosrednjovjekovnim izvorima iz 14. i 15. st.

Treću skupinu čine željezne topovske kugle iz razdoblja između 16. i 18. st. Najveći dio njih odgovara po dimenzijama venecijanskom topništvu tog razdoblja koje su koristili standardizirane tipove topničkog oružja čije su veličine i tip izražene težinom topovskih kugli u venecijanskim teškim librama. Ta se skala tipova i veličina kretala od 1 libre koliko je bilo teško zrno najlakših topova zvanih patarara, pedrijera ili smirilj, pa do onih najvećih od 120 libri, kao i onih izuzetno velikih od 250 i 500 libri. Naveden je kratak opis venecijanskih topova, njihovih dimenzija i tehničkih osobina.

Također se donose podatci o topničkom oružju na Novigradskoj tvrđavi iz popisa od 1642. i 1683., a pokušat ćemo pronaći i popis iz 1715. za kog znamo da postoji ali ga još nismo našli. Neke nađene kugle mogu se povezati s ovim podatcima.

Dio članka obrađuje korištenje topničkog oružja prilikom turske opsade Novigrada 1646. Neki nalazi kugli ili njihovih krhotina mogu se povezati s djelovanjem turskog topništva po gradu o čemu postoji više izvora, ali oni nisu u potpunosti sukladni. Najveća je dvojba glede spomena jednog teškog turskog topničkog oružja od 50 libra, odnosno 51,5 libra koji je braniteljima utjerao strah u kosti i zbog čega se talijanska vojna posada predala. Kako je na tvrđavi nađeno više krhotina mortarskih bombi koje odgovaraju ovom kalibru, pretpostavljamo kako su Turci koristili upravo mortar od oko 50 libri, a ne top od 50 libri. Naime, top od 50 libri je težak više od tone i njega bi bilo vrlo teško dovući od Knina ili iz Bosne po neuređenim putovima. Mortar je pak malen i lagan ali njegove bombe, zato jer su punjene eksplozivom, imaju razornu snagu. Turci su ih koristili i pri opsadi Sinja 1715.

Domagoj VIDOVIĆ

Republike Austrije 16, Zagreb
e-adresa: dvidovic@ihjj.hr

O TOPONIMU NOVIGRAD

U radu se utvrđuje rasprostranjenost toponima Novigrad na hrvatskome jezičnom prostoru (od Dalmacije i Istre, preko Posavine i Pokuplja do Gradišća) te usporednih likova u slavenskim (usp. rus. *Novgorod*, polj. *Nowogród*, čes. *Novohrad* te mađarski toponim slavenskoga podrijetla *Nógrád*) i neslavenskim jezicima (usp. tal. *Cittanova*, njem. *Neustadt*, eng. *New Town*). Ujedno se upućuje na različite apelative (npr. grad, mjesto, šeher, varoš, katkad i pa(j)iz ‘selo’) kojima se označuje veće i/ili važnije naselje, od kojih su se neki odrazili u hrvatskoj ojkonimiji (npr. Novi Šeher, Novi Varoš, Novo Mjesto).

NOVIGRADSKA KULA KAO HETEROTOPIJA KRIZE I DEVIJACIJE U ROMANU A. ŠENOE KLETVA

Suvremeni književnoznanstveni pristupi, naslijedujući tzv. prostorni obrat u humanističkim disciplinama, fenomen prostora sagledavaju znatno složenije od jednostavnog „mjesta radnje“, čak i od njegovih morfoloških, geografskih ili geopolitičkih obilježja. Prostor se otkriva kao reprezentacijski fenomen i percipira kao rezultat društvenih i kulturnih diskurzivnih praksi koje ga oblikuju, s polaznim prepostavkama o vremensko-prostornoj cjeleovitosti (na temelju koje je već M. Bakhtin teoretski postavio pojam kronotopa).

U ovom će se radu analizirati prostor novigradske kule u posljednjem i najopsežnijem Šenoinu povjesnom romanu Kletva (1882.) na temelju teorije Michela Foucaulta o heterotopijama, prostorima protu-smještanja, mjestima izvan svih mjesta, no čiji se položaj ipak može realno odrediti. M. Foucault heterotopiju dovodi u izravnu vezu s utopijom, u smislu da među njima dolazi do miješanja i zrcaljenja. Utopija je također ne-mjesto, kao što je to i odraz u zrcalu.

U Šeninoj Kletvi, čija se radnja događa krajem 14. stoljeća, političku utopiju predstavlja pod zajedničkim vladarom ujedinjen prostor hrvatskoga kraljevstva, dok je prostor novigradske kule, koji služi kao tamnica, mjesto ubojstva kraljice Jelisavete Kotromanić. U Šenoinu tumačenju ono je posljedica mletačke spletke, zbog kojega će nastati dublji razdor među hrvatskim plemstvom i u konačnici rezultirati potpunom propašću inicijalne ideje. Tamnica u novigradskoj kuli tako predstavlja heterotopiju krize i devijacije (prema M. Foucaultu, to je prostor rezerviran za pojedince u stanju krize, čije ponašanje odstupa od uobičajenog ili očekivanog, kako je karakterizirana sama kraljica, a kasnije će to biti i njezina kćerka Marija).

Heterotopologija predstavlja čitanje toga različitoga prostora, s obzirom na zbiljski, u ovom slučaju fikcijom posredovani povjesni prostor Hrvatske 14. stoljeća u romanu (Kaptol i Gradec, dalmatinski gradovi: Zadar, Omiš, Novigrad i dr.), ali pri čemu razumijevanje heterotopije kao prostora iluzije razobličuje iluzornost realnoga svijeta, konkretno političke utopije koji tematizira Šenoa, uvjek aludirajući i na aktualni trenutak u kome stvara svoje posljednje djelo.

V. Zuber, oko 1960.

Jure Šućur, 2015.

Prigodna poštanska marka u povodu 800. obljetnice prvog
spomena Novigrada (Šegvić)